Андрэй Давыдаў

МІФАЛОГІЯ ЖЫВЁЛЬНАГА І РАСЛІННАГА СВЕТУ ЖЫХАРОЎ ДОБРУШЧЫНЫ

Шматлікія міфалагічныя ўяўленні жыхароў Добрушчыны звязаны са свойскімі і дзікімі жывёламі. Гэта зразумела, бо без свойскай жывёлы чалавеку цяжка жыць, таму дбайны гаспадар яе даглядае і беражэ. Нездарма яшчэ нашы продкі казалі: «*Сам не даеш, а жывёле дай, бо яна нямая, не можа папрасіць*».

Свойская жывёла не мае душы, як чалавек, аднак, лічыцца, што яна думае і ўсё ведае, дарма, што не можа аб тым гаварыць. Паводле народных назіранняў, як жывёла ляжыць ды ўздыхае, то гэта яна так моліцца Богу. «Толькі раз на год у самую поўнач перад Калядамі жывёле дазволена гаварыць. Яна і гаворыць. Толькі той гаворкі чалавеку не можна слухаць, бо як учуе, дык памрэ» [1, *100*].

На тэрыторыі Добрушскага раена шырока бытуе павер’е аб тым, што калі збіраюцца уваходзіць у новую хату, то перш пускаюць туды кошку ці ката, каб «усе чары ўпалі на іх». Калі хата была зачаравана, то кот ці кошка больш не будуць тут жыць. Як сведчаць інфарматары: «*Калі ўваходзіш у новую хату, то абязацельна нада ўпусціць у яе ката ці кошку. Калі ў хаці ўсе добра, то ета кошка астаніцца там на нач і пераначуя. Тады і самім можна перабірацца, а калі хата ці проклята, ці шчэ шчо, то кошка адтуль вібягіць. Тады нада зваць папа, каб свяціў. А шчэ знаю тое, шчо ў якім вугле кошка спаць ляжа, то там і каравацъ нада станавіць. Ета ўжэ точна!*» [*2].

Што ж тычыцца такой свойскай жывёлы, як конь, то нам удалося таксама запісаць сціплыя, але вельмі цікавыя звесткі. Конь заўсёды быў верным і надзейным памочнікам беларуса. Лічылася, быццам коні наперад ведаюць, што будзе, толькі не могуць сказаць аб гэтым свайму гаспадару. Яны даюць зразумець тым ці іншым спосабам, толькі трэба здагадацца, што маецца на ўвазе. Часам коні ў дарозе стануць як укапаныя – і ні з месца. Гэта яны бачаць, што ім дарогу заступіў нядобры Дух. Конь, як лічаць у народзе, прыносіць дабрабыт. Хто любіць хадзіць па той сцежцы, па якой бяжыць конь, той заўжды ўсё на сваім шляху дастане, да ўсяго дабярэцца. У в. Баршчоўка Добрушскага раёна нам пашчасціла запісаць вельмі цікавыя звесткі ад Пелагеі Ігнатаўны Цікаевай: «*Ета було даўно. Вот ішоў па зямле Бог, перадзеты ў простага дзядка. І ішоў ён па дарозе да якой та дзярэўні, аж бача, што збоку пасецца вол і конь. І вот падходзя ён да каня і гавора:* «*Падвязі ты міне да дзярэўні, а то мне цяжало іці*». *А конь і атвячае:* «*Ты шчо ета! Бачыш, шчо некалі мне! Шчас хазяін мой прыдзя і запражэ міне араць. Дак мне пад’есці нада!*» *А Бог нічога не атвеціў яму і падышоў да вала:* «*Вол, падвязі ты хоць міне да дзярэўні*». *Вол атвячае:* «*Паедзем, мне спяшыць некуды да і наесца шчэ ўспею!*» *Дак Бог тады і сказаў пра каня:* «*Шчо б ты ўсю жысць сваю еў і наесца не мог нікагда, а хватаў траву як*

сабака мяса! От як!» *Вот паетаму шчас конь нікагда і не наядаіцца, а вол паесць сабе трохі, ляжа ды ляжыць*» [*5].

Калі гаварыць аб уяўленнях пра дзікіх жывёл, то аб іх распавядалася ў шматлікіх вераваннях і былічках. На тэрыторыі Добрушскага раёна нам удалося сабраць асобныя міфалагічныя аповеды. Інфарматары з в. Баршчоўка распавялі нам аб тым, адкуль узяўся крот: «*Чула я такую гісторыю. Адзін чалавек любіў очэнь капаць зямлю. А было ета даўно,тады шчэ Бог па зямле хадзіў. І вот еты чалавек так уўлёкся сваёй работай, шчо не замячаў ні днога дня. Капаў ікапаў: то гарод, то шчэ шчо такое. Дажэ ў праздніке капаў. І вот не панравілася ета Богу, шчо не пачытае ён празднікаў і здзелаў яго Бог кратом*» [*1].

Паходжанне мышэй жыхары Добрушчыны звязваюць з праяўленнямі кары Божай, якую Бог наслаў на грэшных людзей: «*Мішы ё ў тых людзей, хто грэша. Скольків ў хаце грахоў стольки ў хаце мішэй. Гэта наказанне ад Бога, за тое,шчо мі грэшым усюдых*» [*1]. Жыхарам в. Дзям'янкі Добрушскага раёна вядома паходжанне такой дзікай жывёлы, як мядведзь. Ніна Агееўна Смалякова расказала нам наступнае: «*Мядведзь – ета раньшэ быў чалавек, які очэнь любіў мёд. Ён лазіў увіздзе і краў еты мёд і ў людзей у вуллях, і ў дуплах. І вот Бог пабачыў ета, што ніхарашо ён дзелая і ператварыў яго ў мядведзя. І слова ета ж такое* «*мёд*» *і ведзь ета значыць ведае, дзе мёд*» [*4].

Нам ўдалося запісаць шмат міфалагічных аповедаў пра расліны. Вядома, што важнейшым аспектам міфалогіі дрэва з'яўляецца яго сувязь з чалавекам. У шматлікіх абрадах дрэва выступае як сімвалічная замена чалавека. У шэрагу павер'яў дрэва паўстае перад намі як міфалагічная праекцыя Сусвету.

Паводле трапнага выказвання даследчыка А. Шамака, «ў абрадах у гонар багоў выкарыстоўваліся добрыя расліны. Гэта вярба, бяроза, клён, ліпа. Імі ж упрыгожваюць дамы. На сядзібе вельмі добра садзіць бярозу або клен – яны прыносяць людзям шчасце» [1, *161*]. На карысць гэтага прывядзем наступныя звесткі, запісаныя ў вёсках Добрушчыны. Так, жыхары в. Баршчоўка верылі, што бяроза і клён гэта добрыя дрэвы: «Знаю, шчо бярозку і клянок усягда лі двароў садзілі. Ад іх ніякага ўрэду німа. Ета харошыя дзярэўя» [*1]. Інфарматары з в. Дзям'янкі прыпісвалі бярозе лекавыя здольнасці: «*Бярозай очэнь харашо кожу лячыць. Вот у бані бярозавы венік папрыкладуй к тому месту, дзе чыры і яныпройдуць. Кожны зуд снімая бяроза. Ета очэнь харошае дзерава*» [*3]. Шмат мясцовых павер'яў звязана з вярбой: «*Верба – ета тожа харошае дзерава. Ветачкі вербі мі ў цэркві свяцілі на вербнае скрысенне, а патом білі адзін днога і прыгаворвалі:*

Не я б'ю – вярба б'е
Бі вербалоз аж да самых слёз,
Бі, пабівай,усю хваробу віганяй!
Хвароба – ў лес , у падмосце,
А здароўечка – ў косці.
Будзь здарові як вада,

І багаты як зямля!

Скаціну на поле віганялі ёй,вербай етай» [*1].

Як лічаць жыхары в. Дзям'янкі, такія дрэвы, як дуб, рабіна, асіна лічыліся дрэннымі, аб чым сведчаць сучасныя запісы: «*Знаю тое, што дуб, рабіна і асіна ета плахія дзярэўя. Пачаму? Магу атвеціць. Етыя дзярэўя нільзя садзіць ля двара. Еслі пасадзіш дуб і ён прыміцца, то ты скора умрэш, а еслі засохня – будзеш доўга жыць. Дуб забірае сілу ў чалавека. Асіну нільзя садзіць, патаму што на ёй Іюда павесіўся. Ета проклятае дзерава. А рабіну тожа нільзя садзіць, патаму што можа быць смерць у дварэ. Ета калісь даўно свякруха пракляла сваю нявестку і прыўраціла яе ў рабіну»* [*4].

Кожнаму дрэву людзі прыпісвалі адпаведную ўласцівасць: здольнасць альбо добра ўздзейнічаць на чалавека, альбо наадварот – шкодзіць яму.

СПІС ІНФАРМАНТАЎ

*1. Грудавенка Валянціна Гаўрылаўна, 1930 г. н., в. Баршчоўка Добрушскага раёна.

*2. Лысенка Хадора Ільёўна, 1912 г. н., в. Баршчоўка Добрушскага раёна.

*3. Рыжкова Любоў Іванаўна, 1941 г. н., в. Дзям'янкі Добрушскага раёна.

*4. Смалякова Ніна Агееўна, 1930 г. н., в. Дзям'янкі Добрушскага раёна.

*5. Цікаева Пелагея Ігнатаўна, 1923 г. н., в. Баршчоўка Добрушскага раёна.

ЛІТАРАТУРА

1. Шамак А. А. Міфалогія Старажытнай Беларусі. Мн., 2004.